

KABSA - ET EGYPTISK RITUALKOMPLEKS

Umm Ibrāhīms beretning

Af Helle Hinge

Umm Ibrāhīm er en kvinde midt i fyrrerne, bosat i al-Magna.¹ Hun blev omskåret som tiårig sammen med en to år yngre søster. Det foregik i hjemmet ved hjælp af en tilkaldt barber. Klitoris og *labia minora* blev fjernet uden bedøvelse. Bagefter lagde en af de tilstedeværende kvinder det afskårne stykke kød i et stofstykke sammen med lidt salt, og der blev bundet en knude om det. Der blev også bundet en anden knude på stofstykket, hvori der blev lagt blånelse (*zahra*). Den rene blånelse måtte ikke lægges sammen med det urene kød iblandet salt. Efter Umm Ibrāhīms mening bør man ikke anvende blånelse, som egyptere i øvrigt også bruger til at få hvidvask mere hvid og dermed mere »ren«. Man skal derimod anvende et andet blåt pulver, nemlig indigo (*zahra nīla*). Det har hun lært i en golfstat, hvor hun har boet i flere år.²

Stoffet med de to knuder på blev bundet på venstre arm, hvor det sad en uge. For de fleste muslimer er kroppens venstre side forbundet med urenhed, og det er derfor logisk at binde stoffet om denne arm. Enkelte mener dog, at det er ligegyldigt hvilken side, der anvendes.

Stoffet og saltet får kødet til at udtørre hurtigt, og dermed vil barnets sår på genitalia også læges hurtigt, mener Umm Ibrāhīm. Og hun tilføjer, at saltet virker rensende og får barnet til at blive hurtigt frisk igen. Det, som sker med det afskårne kød i stoffet på armen, vil indvirke på barnets sår.

På det genitale sår blev der lagt en lille rulle af henna blandet med vand. Hennarullen tørrede såret og holdt *labia minora* adskilt. På andendagen bade hun, og hennaen løb ud og rensede såret. I dagene efter omskæringen bar hun den traditionelle, egyptiske dragt (*gallābīya*). Den er lang, løstsiddende og med så stor vidde, at den ikke klæber til såret. Drengene bærer også *gallābīya* efter deres omskæring. Omskæringer foregår på stort set samme måde endnu i dag. Dog er henna udskiftet med et desinficerende middel.

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

Som sagt har det afskårne stykke køds skæbne indflydelse på, hvad der sker med barnets sår. Derfor er det ikke ligegyldigt, hvor det afskårne stykke smides hen bagefter. Da ugen var omme, blev Umm Ibrāhīms stofstykke med kød, salt og blånelse smidt et sted, hvor der var penge. Hun vidste ikke præcist hvor, for det var hun ikke med til; det gør moderen som regel. Men et sted med penge kan fx være hos en læge, en guldsmed eller i en bank. Når det smides et sådant sted, vil barnet blive glad, fordi det kommer til penge senere i sit liv. Stoffet kan også smides i vand, som strømmer. Så vil barnet også blive glad; det vil blive strømmende og i bevægelse ligesom vandet. Vandet skal vel at mærke være rent. Når kødet er tørret ind, kan man også begrave det hele i jorden. På det tidspunkt er det jo et stykke dødt kød, som har været en del af et menneske. Nogle mennesker vælger dog at beholde den slags kødelige rester derhjemme. Det gælder i øvrigt også for resten af en navlestreng eller en abort.

Umm Ibrāhīm mener, at drenge skal omskæres, når de er spæde og helst om sommeren. Ifølge hende vil den varme årstid såvel som den unge alder medvirke til, at såret hurtigere læges. Piger skal omskæres, når de er 10-14 år gamle – og også helst om sommeren. Når omskæringen af pigen sker i den alder, bliver klitoris og *labia minora* nemlig ikke større. Jo tidligere det gøres, jo større er risikoen for, at delene vil vokse sig store igen efter indgrebet. Omskæring af en pige skal helst foretages, inden menstruationen begynder. Når pigen har fået sin menstruation, er hun blevet så stor, at hendes blufærdighed (*ḥayāʿ*) vil gøre hende genert over for den mand, som skal omskære hende. Desuden vil hun på det tidspunkt principielt være giftefærdig, da hun jo næsten er kønsmoden. Omskæring bør efter Umm Ibrāhīms mening være foretaget inden brylluppet. Det er der flere grunde til, som vil fremgå af det følgende.

Hvordan kan man gifte så ung en pige bort? Umm Ibrāhīms spørgsmål er retorisk, for det kan man efter hendes mening ikke. Men hun er ganske klar over, at det har mange egyptiske bønder en anden mening om. Hvis man ikke gifter pigen bort så tidligt, fortsætter Umm Ibrāhīm, så må man beskytte hende mod de opvågnende seksuelle følelser ved at omskære hende. Så kan hun slappe af og forholde sig afventende, indtil hun bliver gift. Omskæringen vil gøre hende roligere, fordi hun efter omskæringen ikke længere er så sensitiv i de ydre genitalia.

Desuden vil omskæringen ifølge Umm Ibrāhīm medføre, at kvinden er længere tid om at få orgasme, mens en mands omskæring medfører, at han er kort tid om at få orgasme. Dermed vil de to passe til hinanden; den omskærne mand får hurtigt orgasme og vil efter kort tid atter gerne være sammen med kvinden, og så vil den omskærne kvinde stadig have lyst. En mand vil ikke blive glad for en kvinde, som får orgasme for hurtigt, for så mister hun lysten. Ifølge Umm Ibrāhīm får en uomskåret kvinde orgasme alt for hurtigt.

Hvis en kvinde ikke er omskåret, vil hun desuden blive bange for manden, som jo stadig vil have lyst til hende, selv om hun har fået orgasme og ikke længere har lyst. En omskåret kvinde bliver ikke bange for sin mand, og hun gør ham glad, fordi hun hele tiden har lyst til ham.

I øvrigt mener Umm Ibrāhīm som så mange andre, at omskæringen letter en kvindes fødsler, primært fordi *labia minora* ikke kan komme i vejen. Og hun tilføjer, at en uomskåret pige vil ligne en mand, fordi hendes klitoris (eller evt. bare dens forhud) og *labia minora* vil stikke ud mellem *labia majora*. Det, som stikker ud, vil ligne en lille penis, og det vil se grimt ud. Ved at fjerne det, som stikker ud, opnår man en glat overflade. En sådan overflade anses for at være det mest æstetiske og hygiejniske, og den fremmes også ved regelmæssig fjernelse af kønsbehåring. En omskåret kvinde vil fremstå som en blomst for sin mands øjne (*hiya betegīb zahra l-al-ragil*). Omskæringen gør hende med andre ord smuk. Dette æstetiske aspekt af omskæringen er for mange et væsentligt argument for skikkens opretholdelse.

Omskæring af piger og islam

I det følgende vil jeg fokusere på forholdet mellem omskæring af piger og religionen islam. Det er der flere grunde til. Dels er Umm Ibrāhīm og de fleste andre af mine informanter muslimer; dels foregår der i Egypten og andre steder en debat om, hvorvidt skikken er »islamisk« eller ej. Skikken er især udbredt blandt muslimer i bestemte geografiske områder. Men der findes vel at mærke også mange muslimer, som tager voldsomt afstand fra den. Muslimeres debat om skikken foregår både blandt teologer og lægfolk, og inden for begge grupper er der delte meninger om, hvorvidt omskæring af piger har religiøse konnotationer.

I nogle områder ser man, at folk med forskellig religiøs orientering er enige om at omskære. I Egypten er det således ikke kun muslimer, som om-

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

skærer både sønner og døtre. De kristne koptere praktiserer også disse skikke. Det er hverken alle muslimer eller koptere, der mener, at skikken er religiøst betinget. Dens overlevelsessevne hænger sandsynligvis sammen med, at den harmonerer med nogle idealer om kvindelig adfærd, som deles af begge grupper. Disse idealer er indirekte knyttet til visse udlægninger af såvel islam som kristendom.

De fleste såvel muslimske som koptiske egyptere deler Umm Ibrāhīms synspunkter: Omskæringen dæmper pigens seksuelle følelser, gør hende smukkere og letter hendes fødsler. Desuden mener mange, at omskæring af piger også bør foretages af hygiejniske årsager. Folk pointerer ofte, at omskårne af begge køn har lettere ved at holde sig fysisk rene. I forbindelse med omskæring af drenge er det hygiejniske aspekt særdeles vigtigt. Omskæring handler med andre ord om både seksualitet, kønsidentitet, fertilitet, æstetik og hygiejne.

Alle drenge omskæres, men det er ikke tilfældet for pigernes vedkommende. I egyptiske undersøgelser svinger det anslåede procenttal for omskårne piger mellem 70 og 95 procent.³

Omskæringen er et middel til at skabe et mere fysisk og åndeligt (moralsk) rent menneske. Det sidste gælder ikke mindst for kvinder. Deres omskæring forventes at gøre dem i stand til at udøve selvkontrol og udvise kysk adfærd. Disse værdier medvirker til at opretholde kvindens egen og dermed også familiens ære. De fleste muslimer er enige om, at fysisk og åndelig (moralsk) renhed er efterstræbelsesværdigt. Men de er ikke enige om, hvorvidt omskæring af piger er nødvendig for at opnå denne renhed. Med andre ord betragter nogle muslimer omskæring af piger som en islamisk skik, mens andre fordømmer den som uislamisk. Skikken findes da heller ikke i alle muslimske lande. Fx er den stort set ukendt i Nordafrika (undtagen Egypten), Sydøsteuropa (herunder Tyrkiet) og Centralasien. Men forskellige former for omskæring af piger er udbredt blandt muslimer i Afrika (i et bredt bælte fra Egypten og Tanzania i øst til Cameroun og Mauretania i vest), flere steder i Mellemløsten, Nordindien og Sydøstasien (Filippinerne, Indonesien og Malaysia). Det skal tilføjes, at omskæring af begge køn også findes blandt andre grupper end muslimer og koptere. Eksempelvis omskærer nogle oprindelige, afrikanske folk også deres drenge og piger. Og den australske urbefolkning foretager en voldsom form for mandlig omskæring, og nogle af denne urbe-

folknings grupper har indtil for nylig også praktiseret introcision på piger. Stort set alle jøder omskærer drenge; men det er kun de etiopiske jøder (fa-lashaerne), som omskærer piger. Omskæring af drenge er desuden udbredt blandt store dele af den amerikanske, australske, canadiske og engelske be-folkning af hygiejniske årsager.

Omskæring af piger var til debat på FNs befolkningskonference i Kairo i efteråret 1994. Ved den lejlighed udtalte den daværende shaikh Gad al-Ḥaq `Ali Gad al-Ḥaq fra al-Azhar Universitet i Kairo (et af verdens mest anerkendte og opinionsdannende islamiske universiteter), at omskæring af piger er en islamisk skik. Ved samme lejlighed hævdede den mere liberale egyptiske stormufti shaikh Muḥammad Sayed Ṭaṭāwī imidlertid det modsatte. Da al-Ḥaq døde i foråret 1996, blev han efterfulgt af Ṭaṭāwī, der – formodentlig efter pres fra konservative kræfter på al-Azhar – hurtigt lempede sit syn på omskæring af piger. Efter sin tiltrædelse har han udtalt, at en modereret form for omskæring kan være nyttig for piger, men at den ikke er obligato-risk for muslimer. Ṭaṭāwī's nye synspunkt er i tråd med de fleste af de ud-talelser, der findes i *ḥadīth*-litteraturen. Der findes mange *ḥadīth*-udsagn om omskæring af drenge, men kun få om omskæring af piger. Det kan meget vel skyldes, at *ḥadīth*-litteraturen er forfattet af mænd, der i kraft af deres køn ikke har haft synderligt kendskab til omskæring af piger.

Hverken omskæring af piger eller drenge er nævnt i Quranen, selv om mange såvel muslimer som ikke-muslimer tror det modsatte. Der står dog i Quranen, at en muslim skal følge Abrahams religion (Quranen 16, 123). Med lidt god vilje kan det tolkes som et indirekte krav om omskæring af drenge.

Ḥadīth-litteraturen er generelt meget positiv over for omskæring af såvel piger som drenge. *Ḥadīth*-udsagnene om omskæring af piger er fælles om at tale for et mindre indgreb, når de kommer ind på præcist hvor meget, der skal skæres bort. På moderne standard-arabisk finder man nogle specielle udtryk for omskæring af piger, nemlig *khafd* eller *khifād*. De betyder »reduktion« i form af en formindskning eller sænkning. Disse udtryk tyder på, at en omskæring skal indebære, at man fjerner en større eller mindre del af det, som stikker ud mellem *labia majora* (dvs. klitoris, dens forhud og/eller *labia minora*).

Udtrykket *khitān* er imidlertid langt mere udbredt. Det er den fælles be-tegnelse for omskæring af begge køn på moderne standard-arabisk. Man taler

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

om omskæring af piger eller omskæring af drenge (*khitān al-banāt* eller *khitān al-subyān*). I daglig tale bruger de fleste dog udtrykket *ṭahāra* for omskæring af begge køn. *Ṭahāra* betyder renselse. Brugen af denne term tyder på, at de rensende aspekter ved omskæringen spiller en væsentlig rolle.

Kabsa

I beretningen om sin omskæring nævner Umm Ibrāhīm, at man binder det afskårne stykke kød og salt i den ene knude og blånelse i den anden knude. Blånelsen er en beskyttelse mod *kabsa*, siger hun. Kabsa betyder angreb. Det kommer af verbet *kabasa*, som kan betyde at angribe i bogstavelig forstand. Men kabsa er også betegnelsen for en særlig slags angreb på helbredet, især på de reproduktive kræfter. Kabsa kan manifestere sig ved svigtende moder-mælksproduktion, besvær med at blive gravid,⁴ fysisk svaghed efter defloration, fødsel eller omskæring. Eller det kan manifestere sig ved unormal træthed, vægttab og vanskelig sårheling. For børns vedkommende kan det desuden vise sig ved, at de ikke vil drikke modermælken.

Der er risiko for kabsa i særlige situationer, hvor der strømmer blod fra fertile steder på kroppen, især fra genitalia. Disse situationer er bryllupper (pga. blodet ved deflorationen), fødsler (pga. blodet fra moderens underliv og fra barnets navlestreng) og omskæringer (pga. blodet fra genitalia). Ved bryllupper er det kun den deflorede brud, der kan blive udsat for kabsa, eftersom det kun er hende, der bløder. Ved fødsler er det såvel moderen som barnet – uanset køn. Ved omskæringer er risikoen lige stor for piger og drenge.

Menstruation er en blødning med relation til fertiliteten; men den giver ikke anledning til risiko for kabsa. Der skal være et åbent, blødende sår i genitalia (eller ved navlestrengen), for at man kan udsættes for kabsa. Menstruerende kvinder er ikke udsatte for kabsa, for deres kroppe er lukkede i den forstand, at de ikke har et åbent sår. Menstruation er jo noget almindeligt, forklarede en ældre kvinde. En menstruerende kvindes fertilitet er ikke i fare; menstruationen er tværtimod et bevis på, at hun er frugtbar i andres øjne. Derimod forårsager menstruerende kvinder ofte kabsa.

Ud fra det eksisterende materiale om kabsa ser det ud til, at troen på kabsa og det dertil knyttede ritualkompleks kun findes i Egypten og Sudan. Janice Boddy har indsamlet oplysninger fra Sudan, Marcia C. Inhorn fra Øvre-

Egypten og John G. Kennedy fra Nubien (Boddy 1989; Inhorn 1994; Kennedy 1970; 1978). De er alle antropologer. Der er dog enkelte elementer i ritualkomplekset, som også optræder blandt muslimer andre steder, fx i Palæstina og Tyrkiet (jf. Granqvist 1947, 60.87; Delaney 1988, 89-90; 1991, 95).

Hvordan opstår kabsa?

Lad os forestille os den typiske situation: Bruden, barselskvinden med sit nyfødte barn, eller den netop omskårne dreng eller pige ligger i et af husets rum. I den situation sørger personens nære familiemedlemmer så vidt muligt for, at intet, som kan forårsage kabsa, kommer ind i huset. Det, som forårsager kabsa, behøver ikke at være i direkte kontakt med den blødende person. Det forårsager kabsa ved overhovedet at komme ind gennem hovedindgangen i det hus, hvor den blødende befinder sig. Det behøver altså end ikke at komme ind i det rum, hvor personen ligger.

Hvad er det så, der forårsager kabsa? Alle mine informanter siger samstemmende, at rå (rødt) kød, nybarberede mænd og andre blødende personer som fx menstruerende kvinder er årsag til kabsa. Det er indlysende, hvorfor netop de tre fænomener forårsager kabsa; de har jo konnotationer til blod.

Rå (rødt) kød indeholder ganske enkelt blod. Der er vel at mærke ingen risiko ved rå fisk eller rå kyllinger, da deres kød er hvidt og ublodigt, siger folk. En undtagelse er den rå, saltede fisk *fisīkh* (en multeart), hvis kød er blodfyldt og dermed rødt.

En nybarberet mand har anvendt en skarp genstand, der giver associationer til et våben og dermed også til blod. Desuden kan han næsten ikke undgå at lave en lille rift ved barberingen.

Derudover kan alle personer, der opfattes som urene, forårsage kabsa. Det kan som sagt være en menstruerende kvinde – eller en anden brud, barselskvinde eller et netop omskåret barn. Blod må altså ikke komme i nærheden af blod. Bortset fra blødende personer er der også andre urene personer, som kan forårsage kabsa. Det kan fx være en mand eller kvinde, som har haft seksuelt samvær uden bagefter at vaske hele kroppen (*ghusl*). Det skyldes, at sekreter fra genitalia er urene. Mine informanter nævnte ikke umiddelbart, at personer, som netop har haft seksuelt samvær, også forårsager kabsa. De regner det simpelt hen for selvfølgeligt, at man efter seksuelt samvær ikke

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

træder ud af sit hus, før man har vasket sig. Man bør end ikke træde ind i sit eget køkken i den tilstand.

Ifølge nogle af Inhorn informanter forårsager modermælk også kabsa (Inhorn 1994, 126.128.136); men det er ikke muligt ifølge mine informanter.

Folk er som sagt enige om, at nybarberede mænd, rått kød og menstruerende kvinder forårsager kabsa. Derudover har de forskellige meninger om, hvad der ellers kan være årsag til kabsa. Det kan fx være rå røde blomster, rå tomater og rå auberginer. Nogle informanter mener, at de rå røde blomster, rå tomater og rå, sorte auberginer udgør en risiko, fordi deres farver minder om blod. For auberginers vedkommende er den tolkning selvfølgelig kun relevant for de sorte auberginer. Nogle personer mener da også, at det kun er sorte auberginer, som forårsager kabsa. I Egypten har man også hvide auberginer, og Inhorn nævner, at man også har grønne (sidstnævnte er folk i al-Magna dog ikke bekendt med). Folk kategoriserer desuden auberginer efter deres ydre form, alt efter om de er lange eller runde. I al-Magna mener de fleste, at alle slags auberginer forårsager kabsa – uanset farve og form. Enkelte siger, at auberginer forårsager kabsa, fordi de indeholder meget jern (*hadīd*). Blod indeholder som bekendt meget jern, og derfor kan den association måske også have relation til blod.

Inhorn har to forklaringer på, hvorfor sorte auberginer forårsager kabsa (Inhorn 1994, 386 n.13). For det første er de ifølge Inhorn symbolsk associeret med døden i kraft af deres farve. Ifølge hendes informanter forårsager døden også kabsa. Denne forklaring mener hun at kunne understøtte med den kendsgerning, at grønne auberginer ifølge hendes informanter aldrig forårsager kabsa. I al-Magna kender mine informanter som sagt kun til sorte og hvide auberginer. Den hvide slags kender Inhorn tilsyneladende ikke til; i alt fald nævner hun dem ikke. Hun skriver, at hendes første forklaring (at sorte auberginer forårsager kabsa, fordi de er associeret med døden) bekræftes af, at de grønne auberginer ikke forårsager kabsa. Forklaringen står imidlertid for hendes egen regning; den er ikke givet af informanter. Og den forklarer ikke, hvorfor folk i al-Magna mener, at også hvide auberginer forårsager kabsa. Desuden mener mine informanter ikke, at døden forårsager kabsa. Der findes tilsyneladende store variationer i folks opfattelse af kabsa-ritualkomplekset.

Inhorn har som sagt også en anden forklaring på, hvorfor sorte auberginer forårsager kabsa. Hun påpeger, at de er symbolsk associeret med brude, som jo kan forårsage kabsa på andre brude. Den symbolske association med brude viser sig ifølge Inhorn ved, at de kaldes »markens brude«. Mine informanter kender ikke dette navn for sorte auberginer.⁵ Derimod kender de navnet *bīdhingān al-‘arūs* for lange hvide auberginer. Dette navn kan også findes i Badawi & Hinds' ordbog over egyptisk dialekt (Badawi & Hinds 1986, s.v. *‘arūs*). Ifølge Badawi & Hinds er *‘arūs* synonymt med *‘arūsa*, som betyder brud. En lang hvid aubergine har da også visse lighedspunkter med en brud iført lang hvid kjole. Den er ganske vist i dukkeformat, og *‘arūs/‘arūsa* betyder vel at mærke også dukke. Det er altså ikke sikkert, at vægten skal lægges på bryllupssymbolikken, men måske snarere på ligheden med en dukke.

Midler mod kabsa

Der findes forskellige måder, hvorpå man dels kan beskytte sig mod, dels opløse (*yefakka*) kabsa. De udgør et etnomedicinsk system. Nogle midler virker på én gang beskyttende og helbredende. Derudover virker nogle midler mod kabsa af enhver art, mens andre kun virker mod specifikke former for kabsa.

Nogle midler mod kabsa ser ud til at virke i kraft af deres urenhed; i visse tilfælde opløses kabsa nemlig, når to urenheder mødes. Hvis der eksempelvis er kommet en kabsafremkaldende fødevarer ind i huset, tilkaldes den bløddende. Han eller hun træder ud af sit rum for at skræve over fødevareren. Dermed opløses risikoen ved den. Tilsyneladende virker et »bevidst« møde mellem to urenheder rensende, mens et »ubevidst« møde mellem to urenheder, der ikke begge tydeligt har tilkendegivet, at de er urene, har en negativ virkning.

Alle er enige om, at blånelse beskytter mod og opløser alle former for kabsa. Her har vi at gøre med noget rent. Det kan fjerne kabsa, som i mange tilfælde skyldes noget urent. Blånelse er som sagt et blåt pulver, der i dagligdagen anvendes til at gøre hvidvask mere hvid og dermed mere »ren«. Hvis man vil anvende det mod kabsa, lægger man et stykke stof med blånelse ind under sit tøj ved brystet. Ved omskæringer lægger man det som sagt i en stofknude, som bindes om armen.

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

Et besøg i slagtehuset menes også at være en effektiv kur mod alle former for kabsa. Her skal kvinden skræve over de slagtede dyrs blod 7 gange. Dermed får hun blod på fødderne. Hun dypper også et stykke stof ned i dyrebloodet, og blodet på stoffet smører hun på sit bryst, sit underliv og sit barns pande. Alle former for kabsa kan også opløses ved hjælp af en ravkrans (*kārem*). Det er som regel ældre kvinder, der ejer den slags krans. Hvis man ikke kender en sådan kvinde, kan man opsøge en af de beduinkvinder, som ofte ses i gaderne i deltaet. Disse beduiner eller nomader, som kaldes *al-^carab* både af sig selv og andre, bevæger sig omkring med deres telte og dyr inden for et afgrænset geografisk område i deltaet. De dyrer desuden jorden, hvor de kan.⁶ Nogle af kvinderne blandt dem bærer meget store ravkrans, som de låner ud til personer, der er blevet udsat for kabsa. Ikke-beduiner kender udmærket til ravkransens egenskaber, men de kunne ikke svare på, hvorfor netop rav besad denne egenskab. Ifølge beduinerne selv er det rigtigt, at ravkrans kan opløse alle former for kabsa, men de mener også, at ravkrans faktisk forårsager kabsa. Det var der ingen kvindelige byboere, som vidste. Ligesom al-Magnas beboere mener beduinerne også, at kød, nybarberede mænd, urene personer samt de ovenfor nævnte frugter og grøntsager forårsager kabsa. Det mener de desuden også, at grøn peber gør. Deres kabsa-ritualkompleks er altså lidt anderledes end byboernes.

Hvis en nybarberet mand er kommet ind til en blødende person, skal den blødende lægge et barberblad (*mūs*) i et glas vand før solnedgang og lade det ligge natten over. Næste morgen skal den blødende bade i det vand, som barberbladet har ligget i. Dette skal gøres i tavshed. Det gentages tre dage i træk. Nogle udfører den slags ritualer tre fredage i træk under fredagsbønnen (jf. Inhorn 1994, 112).

Hvis man mener, at en menstruerende kvinde er årsagen, beder man kvinden komme til huset igen, og barselskvinden skal så urinere på hendes tøj, eller de urinerer begge på hinandens tøj.

Kabsa og forurening

Antropologen Marcia Inhorn definerer kabsa således:

In Egypt today, kabsa represents the unwitting and unexpected entrance of a symbolically polluted individual into the room occupied by a sacredly vulnerable female ritual initiate,

whose bodily »boundaries« (and, more specifically, her reproductively significant genitalia) have been recently violated through circumcision, defloration, or childbirth. As a result of the symbolic »penetration« of these boundaries by a polluting substance, the polluter who has mistakenly »entered« upon the vulnerable, »open« female causes the latter to enter a state of liminal suspension called makbūsa (also known as mitshāhara) – more exactly, a binding of her reproductive capacities, rendering her infertile or incapable of providing the breast milk necessary to sustain the life of her newborn child (Inhorn 1994, 115).

Inhorns tolkning af kabsa er inspireret af antropologerne Mary Douglas og Victor Turner. Vi skal nu se nærmere på konsekvenserne af en sådan tolkning af kabsa.

Men inden da vil jeg dog komme med nogle bemærkninger til de køns- og initiationsaspekter, som Inhorn berører i ovenstående citat. Inhorn fremstiller kabsa som en lidelse, der primært rammer kvindelige initiander (jf. også Inhorn 1994, 121). Hun bemærker i en note, at voksne mænd ikke kan angribes af kabsa. Dog tilføjer hun, at ifølge nogle egyptere kan drenge også angribes som nyfødte eller efter en omskæring. Nogle mener endda, at en voksen mands infertilitet kan skyldes, at han har været udsat for kabsa efter sin omskæring (Inhorn 1994, 385 n.6).

Mine informanter mener, at piger og drenge er lige udsatte for kabsa ved fødsler og omskæringer. Ligesom Inhorns informanter mener de dog heller ikke, at en voksen mand kan angribes af kabsa. Efter deflorationen på bryllupsnatten får den voksne mand selvfølgelig blod på sig; men det er ikke ham selv, der bløder, og han kan blot vaske blodet af sig og er dermed ren igen. Ifølge mine informanter kan en voksen mand være infertil eller endda steril; men det kan ikke skyldes kabsa. Den slags bestemmes – ligesom i kvinders tilfælde – af Allahs vilje. Desuden mener de ikke, at resultatet af et kabsa-angreb kan vise sig mange år efter. De mener derfor heller ikke, at infertilitet hos en voksen kan skyldes kabsa efter en omskæring som ung. Kabsa viser sig altid øjeblikkeligt, og så opløser man det. Hvis et problem ikke forsvinder efter forsøg på opløsning, så skyldes det ikke kabsa.

Ifølge Inhorn er den omskårne pige, den deflorede brud og barselskvinden alle initiander. Blandt fagfolk er det mest almindeligt at definere initiation som et ritual, der har til hensigt at ændre et menneskes religiøse og/eller sociale status (jf. Eliade 1987, 225). Inhorn giver ingen definition på sit initia-

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

tionsbegreb, og det forekommer mig vanskeligt at få øje på noget statusskift i forbindelse med omskæring af såvel piger som drenge blandt muslimer i Egypten. Omskæringernes fokus er det fremtidige ægteskab, fertilitet og forplantning. Brylluppet og fødslen af et pars første barn har visse initiatoriske træk i form af statusskift, men det giver bedre mening at se alle disse hændelser (omskæring, bryllup og fødslen af det første barn) som indbyrdes forbundne livscyklusrituer. Deres forbindelse afspejles især ved, at kabsa-ritualkomplekset optræder i netop disse tre centrale hændelser i livet.

Vi skal nu se på begrebet symbolsk forurening i forbindelse med kabsa-ritualkomplekset. Ifølge Inhorn er kabsa kilde til forurening. Hun siger, at man bliver forurennet (udsat for kabsa) af blod og andre kropslige sekreter såsom semen, vaginalt udflåd, urin og modermælk, af død – og rigdom i form af guld (Inhorn 1994, 124-128). Hvordan passer disse kilder til forurening med muslimers andre forestillinger om rent, urent og forurening? For at få svar på det, må vi se nærmere på det muslimske renhedssystem. Inden da skal jeg blot tilføje, at ifølge nubiere forårsager guld kabsa, fordi der kredser ånder om guld, og disse ånder vil blive tiltrukket af blod og angribe den blødende brud, barselskvinde eller omskårne (Kennedy 1978, 133; Boddy 1989, 101). Boddys og Inhorns informanter lader den blødende bære et smykke af guld, der beskytter mod angreb via guld (Boddy, *ib.*; Inhorn 1994, 149). Inhorn forklarer ikke, hvorfor guld forårsager kabsa, men hun understreger, at ånder ikke spiller en rolle i kabsa-ritualkomplekset blandt kvindelige byboere i Øvre-Egypten (Inhorn 1994, 118). Det er også min erfaring. Som sagt er det på grund af ånder, at Kennedys og Boddys informanter mener, at guld kan forårsage kabsa. Kun én af mine informanter mente, at guld udgør en risiko; men hun havde hørt, at det kun var splinternyt guld, der forårsagede kabsa.

Det muslimske ṭahara-system

Ṭahara-systemet er beskrevet i værker, der omhandler den muslimske retsvidenskab (*fiqh*). Ṭahara-systemet angiver, hvad der er rent og urent. Deriblandt er næsten alt, hvad der har bevæget sig inde fra kroppen og ud af den, forurennet og forurenende (*najās*). Dvs. blod, urin, afføring fra alle dyr (undtagen fugle), pus og opkast (Reinhart 1990, 7). Muslimer er ikke enige om, hvorvidt tårer, sved, spyt, slim, modermælk og semen er najās. Nogle mener

ligefrem, at disse sekreter er rene (jf. Denny 1985, 101; Marcus 1984, 10; Reinhart 1990, 7.8.10).

I kabsa-ritualkomplekset, som jo vedrører fertiliteten, er sekreter fra genitalia forurenende. Det er modermælk som sagt også ifølge nogle af Inhorn's informanter (Inhorn 1994, fx 126.128.136). Der hersker en anden logik i kabsa-ritualkomplekset. Det handler jo om fertilitet, og derfor er især sekreter vedrørende fertiliteten forurenende.

I Quranen er det kun afgudsdyrkere, der er najas (Quranen 9, 28). Det er med henvisning til dette sted i Quranen, at Kevin Reinhart argumenterer for, at det generelt kun er ting såsom sekreter fra kroppen, der er najas – og ikke muslimer (Reinhart 1990, 7). Han mener eksempelvis, at blod er urent ifølge det muslimske tahara-system, mens selve den blødende person ikke er forurenende. Blodet skal blot fjernes, og så er man ren igen. Det gælder dog ikke efter menstruationer, deflorationer, fødsler og omskæringer, hvor en stor renselse (*ghusl*) er nødvendig. Men udtrykket *nigsa*, som jo anvendes om fx en menstruerende kvinde, antyder, at det ikke kun er sekreterne, der er urene. Det er mennesket, der har sekreterne på sig, også. I dagligdagssituationer mener mange muslimer, at urenhed kun kan smitte ved berøring. Derfor må urene personer eksempelvis ikke bede, røre Quranen, træde ind i en moské, tage på pilgrimsfærd eller faste under ramadan. Nogle går så langt som til at mene, at menstruerende kvinder og blødende barselskvinder ikke kan lave mad, bage brød m.m. Men det er ikke særlig udbredt, for deres arbejdskraft kan som regel ikke undværes.⁷

Menstruationsblod opfattes som meget anderledes end almindeligt blod. Dette gælder ikke kun i en egyptisk kontekst; særlige regler for omgang med menstruationsblod og andre kropslige sekreter er faktisk universelle (jf. Buckley & Gottlieb 1988, 7). Mange egyptere opfatter menstruationsblodet som råddent – i modsætning til det friske blod, som strømmer fra bruden, barselskvinden, den nyfødte og den omskårne. Mine kvindelige informanter påpegede også, at det har en anden farve og lugt end almindeligt blod.

I kabsa-ritualkomplekset opfatter man forurening på en anden måde. Her forurener urene personer ved deres blotte fysiske tilstedeværelse i det hus, hvor der er en brud, en barselskvinde, en nyfødt eller en netop omskåret. De urene menes at kunne skade sådanne urene, blødende personer uden overhovedet at røre dem. På trods af overlapninger ser det ud til, at der sker en

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

mere drastisk tolkning af forureningsaspektet i kabsa-ritualkomplekset end i ṭahara-systemet. Det betyder dog ikke, at Inhorn har ret, når hun siger, at kabsa påvirker et menneske således, at det kommer i en uren, »kabset« tilstand, som kan vare ved på ubestemt tid (Inhorn 1994, 124). Eksempelvis kan en person, der er blevet udsat for kabsa, sagtens bede, røre Quranen, træde ind i en moské, tage på pilgrimsfærd eller faste under ramadan, så snart vedkommende er holdt op med at bløde. Når man ikke bløder længere, er man altså heller ikke uren og forurenende. Det giver anledning til at overveje, om kabsa overhovedet bør kaldes forurening, som Inhorn gør det. Muslimer har jo i forvejen et renhedssystem, som indeholder nogle forestillinger om forurening, der nok interagerer med kabsa-ritualkomplekset, men som ikke er identiske med det. Fx vil det almindeligvis være tilstrækkeligt, at et dyr er slagtet på den muslimsk korrekte (*ḥalāl*) måde, som indebærer, at Allahs navn bliver påkaldt og det urene blod løber ud af dyret. I kabsa-ritualkomplekset vil et korrekt slagtet dyr dog stadig kunne forårsage kabsa.

I kabsa-ritualkomplekset anvender man ikke de samme renselsesritualer, som man gør i ṭahara-systemet. Man anvender således ikke rent vand eller sand til at rense sig med, men gerne det urene sekret. Der er altså forskel på det muslimske ṭahara-system og kabsa-ritualkomplekset; men de lever side om side i de samme menneskers bevidsthed. Der er næppe tvivl om, at kabsa er en forestilling, der har eksisteret i Egypten, Sudan og måske andre steder før islams fremkomst i disse lande. Kopterne gør som sagt også brug af kabsa-ritualkomplekset. Kabsa er et synkretistisk kompleks, der har indarbejdet nogle muslimske ritualer, fx at ritualerne skal udføres om fredagen under middagsbønnen.

Konklusion

Det er ikke alt urent, som udgør en risiko for brude, barselskvinder, nyfødte og nyomskårne. De genstande og personer, som alle mener forårsager kabsa, har konnotationer til blod. Det drejer sig om råt (rødt) kød, nybarberede mænd og andre blødende personer som fx menstruerende kvinder. Der er ganske vist andre ting, der forårsager kabsa: forskellige slags rå frugter og grøntsager, guld, døden, ravkranse og barberblade. Men iblandt alle de grupper, der kender og gør brug af kabsa-ritualkomplekset, er der ikke enighed om, at disse ting forårsager kabsa. Det er som sagt kun beduinerne, der me-

ner, at ravkranse og grøn peber forårsager kabsa. Barberbladet, som jo er et våben og et hyppigt anvendt redskab ved omskæringer, giver associationer til blod, og det samme kan jern i alle slags auberginer gøre, idet blod indeholder jern.

Alle er enige om, at genstande og personer, der giver associationer til blod, forårsager kabsa. Blodet er med andre ord centralt i kabsa-ritualkomplekset. Det ser ud til, at ritualerne primært har til hensigt at afskære den blødende (dvs. den netop omskårne, bruden, barselskvinden eller den nyfødte) dels fra blodassocierede genstande og personer, dels fra urene sekreter, som har forbindelse til fertiliteten; nemlig sekreter fra genitalia og i visse tilfælde også modermælk. Så længe man bløder, så længe er man uren og modtagelig for alskens dårlighed. Nogle af kabsa-ritualerne skal medvirke til at standse blødningen og normalisere hovedpersonen så hurtigt som muligt.

En person, der er udsat for kabsa, er i en situation, hvor især fertiliteten opfattes som sårbar. Det skyldes ikke mindst de åbne sår i genitalia. Måske må de rå fødevarer ikke komme i nærheden af de rå, blødende genitalia, netop fordi de i deres rå tilstand associeres med de rå, blodige genitalia. Det gælder om at blive ren og hel så hurtigt som muligt, og derfor skal man undgå nærhed med noget, der minder om ens egen rå og blodige tilstand i genitalia. Princippet om, at en nyomskåret skal undgå ting, som associeres med blodet og smerten fra omskæringen, vanskelig sårheling og lignende, kendes også andre steder, fx i Rhodesia (jf. White 1961, 6,16).

Som det er fremgået, virker såvel omskæringen som de opløsende kabsa-ritualer rensende, men ingen af dem er nødvendige for den rituelle renhed i forbindelse med de specifikt muslimske ritualer. Alligevel er såvel omskæringen som ritualerne i kabsa-ritualkomplekset af stor betydning for mange muslimer, og de interagerer med det muslimske ṭahara-system i en synkretisme.

Noter

1. al-Magna er et pseudonym for en provinsby i det egyptiske delta.
2. Det skal tilføjes, at Umm Ibrāhīm stod alene med denne opfattelse i al-Magna.
3. Jf. Assaad, Baasher, al-Saadawi og Smith (Assaad 1979), al-gam`īya al-miṣrīya lilwiqāya min al-mumaraṣāt aḍ-ḍarra bi ṣiḥhat al-mar'a wa at-ṭifl (al-`Awā 1994) samt Karim & Ammar 1965. I 1994 udførte Karim (professor i obstetrik og gynækologi) en større undersøgelse blandt kvinder i Kairo. Den viste, at 98% af de undersøgte var om-

Kabsa – et egyptisk ritualkompleks

skårne (Karim *et al.* 1994, samt personlig samtale med professor Karim i Kairo, februar 1995). Ingen statistiske undersøgelser af omskæring af piger i Egypten er dog repræsentative for hele landet.

4. Dvs. infertilitet. Langt de fleste af mine informanter mener ikke, at kabsa kan være skyld i hverken langvarig infertilitet eller sterilitet.
5. Det er ikke usandsynligt, at Inhorns informanter har kaldt auberginer »markens brude« for at forklare, at de ikke talte om »almindelige« brude. Det er dog et interessant spørgsmål, om det virkelig er de sorte auberginer, de har kaldt »brude«.
6. Almindelige egyptere opfatter beduinerne som meget anderledes end dem selv. Deres liv er væsensforskelligt fra både byboeres og almindelige bønders. Det er velkendt, at marginalgrupper tillægges marginale og overnaturlige egenskaber, og nogle beduinkvinder har da også erhvervet sig som sandsigersker; de siges at kunne læse fremtiden i sand. Derudover har nogle af dem tidligere også påtaget sig et andet marginalet hverv for at overleve, nemlig omskæring af piger i byerne.
7. En historiker i middelalderen, Ibn al-Ḥajj, kritiserede da også kvinder, der gik så langt som til ikke at røre mad m.m. under menstruation (Lutfi 1991, 109).

Litteratur

- al-`Awā, Muḥammad Saḥim, »Khitān al-banāt« (»Omskæring af piger«), *al-Sha`b* 8/11/94, Hizb al-`Amaī, Kairo 1994, 7.
- Assaad, Marie Bassili, *Female Circumcision in Egypt. Current Research and Social Implications*, The American University in Cairo, Social Research Center, Kairo 1979.
- Badawi, el-Said & Martin Hinds, *A Dictionary of Egyptian Arabic*, Librairie du Liban, Lebanon 1986.
- Boddy, Janice, *Wombs and Alien Spirits. Women, Men, and the Zar Cult in Northern Sudan*, The University of Wisconsin Press, Madison 1989.
- Buckley, Thomas & Alma Gottlieb, eds., *Blood Magic. The Anthropology of Menstruation*, University of California Press, Berkeley 1988.
- Cowan, J. Milton, ed., *The Hans Wehr Dictionary of Modern Written Arabic*, 3. ed., Spoken Language Services, Ithaca, New York 1976.
- Delaney, Carol, »Mortal Flow: Menstruation in Turkish Village Society«, in: Buckley, Thomas & Alma Gottlieb, eds., *Blood Magic. The Anthropology of Menstruation*, University of California Press, Berkeley 1988, 75-93.
- Delaney, Carol, *The Seed and the Soil. Gender and Cosmology in Turkish Village Society*, University of California Press, Berkeley 1991.
- Denny, Frederick Mathewson, *An Introduction to Islam*, Macmillan, New York 1985.
- Eliade, Mircea, »Initiation: An Overview«, in: Mircea Eliade, ed., *The Encyclopedia of Religion* 7, Macmillan, New York 1987, 224-229.
- Granqvist, Hilma, *Birth and Childhood among the Arabs*, Söderström, Helsingfors 1947.

- Inhorn, Marcia C., *Quest for Conception. Gender, Infertility, and Egyptian Medical Traditions*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1994.
- Karim, Mahmoud & Roushdy Ammar, *Female Circumcision and Sexual Desire*, Ain Shams University Press, Cairo 1965.
- Karim, M. *et al.*, »Statistical Study of Female Genital Mutilations (FGM) in Cairo, Egypt«, unpublished paper, 1994.
- Kennedy, John G., ed., *Nubian Ceremonial Life*, The University of California Press, Berkeley 1978.
- Kennedy, John G., »Circumcision and Excision in Egyptian Nubia«, *Man*, New Series, 5,2, The Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, London 1994, 175-191.
- Lutfi, Huda, »Manners and Customs of Fourteenth-Century Cairene Women: Female Anarchy versus Male Shar'i Order in Muslim Prescriptive Treatises«, in: Keddie, Nikki R. & Beth Baron, eds., *Women in Middle Eastern History*, Yale University Press, New Haven 1991.
- Marcus, Julia, »Islam, Women, and Pollution in Turkey«, *Journal of the Anthropological Society of Oxford* 15,3, The Anthropological Society of Oxford, Oxford 1984, 204-218.
- The Presidency of Islamic Researches, *The Holy Qur-ān*, King Fahd Holy Qur-ān Printing Complex, al-Madinah al-Munawarah 1410H.
- Reinhart, Kevin A., »Impurity/No Danger«, *History of Religions* 30,1, The University of Chicago Press, Chicago 1990, 1-24.
- White, C.M.N., *Elements in Luvale Beliefs and Rituals*, The Rhodes-Livingstone Institute, Manchester University Press, Manchester 1961.

Summary

The starting point is a report on a specific case of female circumcision. Subsequently follows an account of the debate as to whether female circumcision is or is not »Islamic«, the prevalence of female circumcision, and the kabsa ritual complex. The kabsa complex is associated with Egyptian circumcisions, weddings and births. In the article it is described how kabsa is caused by impurity, and how it is solved. Eventually, the differences and similarities between the kabsa ritual complex and the Muslim tahara-system are outlined. The two systems are syncretistically associated in contemporary Egypt.

Helle Hinge

Ph.d.-stipendiat

Institut for Religionshistorie

Københavns Universitet